MEDHA AI

APPSC GROUP 2 SERVICES · INDIAN SOCIETY

Basic sociological concepts

ఉచిత నోట్స్ PDF · 4 నోట్స్ · 25 Oct 2026

Medha AI ఉచిత స్టడీ మెటీరియల్. మీ పరీక్షకు నోట్స్, ప్రాక్టీస్, మాక్ టెస్టులు, పాత పేపర్ల కోసం **app.medhaai.in** లో ఉచితంగా మొదలుపెట్టండి.

1. సామాజికశాస్త్రం: ఆవిర్భావం, పరిధి, స్థాపకులు (కోమ్టే, స్పెన్సర్); సమాజం, సముదాయం
2. సామాజిక సమూహాలు: ప్రాథమిక, ద్వితీయ; అంతః సమూహం, బాహ్య సమూహం; నిర్దేశక సమూహాలు; హోదా, పాత్ర
3. సంస్కృతి: నిర్వచనాలు, జానపద రీతులు, నైతిక రీతులు, స్వజాతి కేంద్రితవాదం, సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం, సాంస్కృతిక వెనుకబాటు
4. సామాజికీకరణ, సామాజిక నియంత్రణ, సామాజిక మార్పు సిద్ధాంతాలు

medhaai.in

Notes · Practice · Mock tests · Previous papers

Start free at **app.medhaai.in**

1 సామాజికశాస్త్రం: ఆవిర్భావం, పరిధి, స్థాపకులు (కోమ్టే, స్పెన్సర్); సమాజం, సముదాయం

సామాజికశాస్త్రం (sociology) సమాజాన్ని, సామాజిక సంబంధాలను శాస్త్రీయంగా అధ్యయనం చేస్తుంది. దీనికి పేరు పెట్టింది ఆగస్ట్ కోమ్టే (Auguste Comte); దీనికి పరిణామ దృష్టిని, "సమాజం ఒక జీవి" అనే దృక్పథాన్ని ఇచ్చింది హెర్బర్ట్ స్పెన్సర్ (Herbert Spencer).

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **సోషియాలజీ** అనే పదం లాటిన్ పదం **సోషియస్** (socius: సహచరుడు, భాగస్వామి), గ్రీకు పదం **లోగోస్** (logos: అధ్యయనం, తార్కికత) కలయిక.
- ఫ్రెంచ్ ఆలోచనాపరుడు **ఆగస్ట్ కోమ్టే** (1798–1857) తన 'ప్రత్యక్ష తత్వశాస్త్ర పాఠాలు' (*Course of Positive Philosophy*) గ్రంథంలో **1838**లో **"సోషియాలజీ"** అనే పదాన్ని సృష్టించారు. ఆయనను **సామాజికశాస్త్ర పితామహుడు** అంటారు.
- అంతకుముందు కోమ్టే ఈ కొత్త శాస్త్రాన్ని **"సామాజిక భౌతికశాస్త్రం"** (social physics) అని పిలిచారు.
- కోమ్టే **మూడు దశల నియమం** (Law of Three Stages): మానవ ఆలోచన **దైవిక** (theological), **అధిభౌతిక** (metaphysical) దశలను దాటి చివరికి **ప్రత్యక్ష (శాస్త్రీయ)** (positive) దశకు చేరుతుంది.
- కోమ్టే సామాజికశాస్త్రాన్ని **సామాజిక స్థితిశాస్త్రం** (social statics: క్రమం, నిర్మాణం), **సామాజిక గతిశాస్త్రం** (social dynamics: ప్రగతి, మార్పు) అని విభజించారు.
- కోమ్టే **శాస్త్రాల సోపాన క్రమంలో** (hierarchy of sciences) సామాజికశాస్త్రం అత్యంత సంక్లిష్టమైన శాస్త్రంగా **అగ్రస్థానంలో** ఉంటుంది.
- ఇంగ్లీష్ ఆలోచనాపరుడు **హెర్బర్ట్ స్పెన్సర్** (1820–1903) డార్విన్ కంటే ముందే **"సమర్థుల మనుగడ"** (survival of the fittest) అనే పదబంధాన్ని సృష్టించారు (1864).
- స్పెన్సర్ **సావయవ సాదృశ్యం** (organic analogy) ఇచ్చారు: సమాజం ఒక **సజీవ జీవి** వంటిది.
- స్పెన్సర్ **సైనిక** సమాజాలను (బలంతో నిలిచేవి), **పారిశ్రామిక** సమాజాలను (స్వచ్ఛంద సహకారంపై ఆధారపడేవి) పోల్చి చూపారు.
- **మెకైవర్, పేజ్** (MacIver and Page): సమాజం **"సామాజిక సంబంధాల అల్లిక"**.
- **ఎఫ్.హెచ్. గిడ్డింగ్స్**: సమాజానికి ఆధారం **"సజాతీయ చైతన్యం"** (consciousness of kind).

వివరణ

కోమ్టే గురించి మరింత

- **ప్రత్యక్షవాదం** (positivism): ప్రకృతి శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేసినట్లే సమాజాన్ని కూడా పరిశీలన, పోలిక, ప్రయోగం ద్వారా అధ్యయనం చేయాలి.
- **మూడు దశలు** సామాజిక వ్యవస్థీకరణ రూపాలకు కూడా సరిపోలుతాయి:

దశ	ప్రపంచానికి ఇచ్చే వివరణ	సామాజిక క్రమం
దైవిక	దేవతలు, అతీంద్రియ శక్తులు	పూజారులు, సైనిక పాలకులు
అధిభౌతిక	అమూర్త శక్తులు, "ప్రకృతి", సారాంశాలు	న్యాయవాదులు, తత్వవేత్తలు
ప్రత్యక్ష	పరిశీలించిన నియమాలు, విజ్ఞానశాస్త్రం	శాస్త్రవేత్తలు, పారిశ్రామికవేత్తలు

- **శాస్త్రాల సోపాన క్రమం** (సరళం నుంచి సంక్లిష్టం వరకు): గణితం → ఖగోళశాస్త్రం → భౌతికశాస్త్రం → రసాయనశాస్త్రం → జీవశాస్త్రం → సామాజికశాస్త్రం.
- జీవిత చివరి దశలో కోమ్టే సామాజికశాస్త్రవేత్తలే పూజారులుగా ఉండే **"మానవతా మతం"** (Religion of Humanity) ను ప్రతిపాదించారు.

స్పెన్సర్ గురించి మరింత

- **సామాజిక పరిణామం**: సమాజాలు సరళమైన, ఏకరూపమైన (సజాతీయ) స్థితి నుంచి సంక్లిష్టమైన, ప్రత్యేకీకృత (విజాతీయ) స్థితికి మారతాయి.
- **సావయవ సాదృశ్యం**: జీవిలాగే సమాజం కూడా పెరుగుతుంది; దాని భాగాలు ప్రత్యేకీకృతమవుతాయి; ఆ భాగాలు ఒకదానిపై ఒకటి ఆధారపడతాయి.
- **సామాజిక డార్వినిజం**: పోటీ సమాజాన్ని మెరుగుపరుస్తుందని భావించి, పేదలకు ప్రభుత్వ సహాయాన్ని స్పెన్సర్ వ్యతిరేకించారు. ఈ అభిప్రాయాన్ని ఇప్పుడు విస్తృతంగా తిరస్కరిస్తున్నారు.
- **ప్రధాన రచనలు**: 'సామాజిక స్థితిశాస్త్రం' (*Social Statics*, 1851), 'సామాజికశాస్త్ర అధ్యయనం' (*The Study of Sociology*, 1873), 'సామాజికశాస్త్ర సూత్రాలు' (*Principles of Sociology*, 1876–1896). 'సామాజిక వ్యవస్థ' (*The Social System*) ఆయన రచన **కాదు**; అది టాల్కాట్ పార్సన్స్ రచన (1951).

తొలినాటి ఇతర పరిణామ పథకాలు

ఆలోచనాపరుడు	రచన	పథకం
హెన్రీ మెయిన్	'ప్రాచీన చట్టం' (*Ancient Law*, 1861)	**హోదా నుంచి ఒప్పందానికి**
ఎల్.హెచ్. మోర్గన్	'ప్రాచీన సమాజం' (*Ancient Society*, 1877)	**ఆటవిక దశ → అనాగరిక దశ → నాగరికత**
ఫెర్డినాండ్ టోనీస్	గెమైన్‌షాఫ్ట్ ఉండ్ గెసెల్‌షాఫ్ట్ (*Gemeinschaft und Gesellschaft*, 1887)	సముదాయం నుంచి సంఘానికి
ఎమిల్ డర్ఖైమ్	'శ్రమ విభజన' (*The Division of Labour*, 1893)	యాంత్రిక సంఘీభావం నుంచి సావయవ సంఘీభావానికి

సమాజం, సముదాయం, సంఘం

- **సమాజం** (society): సామాజిక సంబంధాల వ్యవస్థ. ఇది అమూర్తమైనది; సమాజాన్ని మనం చూడలేం, మనుషులను, వారి పరస్పర చర్యలను మాత్రమే చూడగలం.
  - లక్షణాలు: సారూప్యత (ఉమ్మడి పద్ధతులు), భేదం (శ్రమ విభజన), పరస్పర ఆధారం, సహకారం, సంఘర్షణ, కొనసాగింపు.
- **సముదాయం** (community; మెకైవర్): ఒక ఉమ్మడి ప్రాంతంలో కలిసి నివసిస్తూ, ఉమ్మడి జీవితాన్ని పంచుకునే సమూహం. దీనికి రెండు ఆధారాలు: **స్థానికత** (locality), **సముదాయ భావన** (community sentiment; "మేము" అనే భావన).
  - ఉదాహరణలు: ఒక గ్రామం, ఒక తెగ, ఒక పట్టణం.
- **సంఘం** (association): ఒక **నిర్దిష్ట ప్రయోజనం** కోసం ఉద్దేశపూర్వకంగా ఏర్పాటు చేసిన సమూహం. సభ్యత్వం స్వచ్ఛందం.
  - ఉదాహరణలు: ఒక కార్మిక సంఘం, ఒక సహకార సంఘం, ఒక రాజకీయ పార్టీ.

అంశం	సముదాయం	సంఘం
ఆవిర్భావం	సహజంగా ఏర్పడుతుంది	ఉద్దేశపూర్వకంగా ఏర్పాటు చేస్తారు
ఉద్దేశం	మొత్తం ఉమ్మడి జీవితం	నిర్దిష్ట ప్రయోజనం
సభ్యత్వం	సాధారణంగా పుట్టుక లేదా నివాసం ద్వారా	స్వచ్ఛందం
స్థానికత	తప్పనిసరి	తప్పనిసరి కాదు

- **సంస్థ** (institution) అంటే స్థిరపడిన ఒక విధానం లేదా నియమాల సమితి (ఉదా: వివాహం, ఆస్తి). సంఘం అంటే మనుషులు; సంస్థ అంటే పనులు చేసే ఒక పద్ధతి. మెకైవర్: మనం సంఘాలకు చెందుతాం, సంస్థలకు కాదు.

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "'సోషియాలజీ' అనే పదాన్ని హెర్బర్ట్ స్పెన్సర్ సృష్టించారు." ✓ దానిని సృష్టించింది **ఆగస్ట్ కోమ్టే** (1838). స్పెన్సర్ సృష్టించింది **"సమర్థుల మనుగడ"**.

✗ "'సమర్థుల మనుగడ' అనే పదాన్ని చార్లెస్ డార్విన్ సృష్టించారు." ✓ దానిని **స్పెన్సర్** సృష్టించారు (1864); డార్విన్ తర్వాత స్వీకరించారు.

✗ "కోమ్టే శాస్త్రాల సోపాన క్రమంలో సామాజికశాస్త్రాన్ని అడుగున ఉంచారు." ✓ అత్యంత సంక్లిష్టమైనదిగా దానిని **అగ్రస్థానంలో** ఉంచారు.

✗ "కోమ్టే చెప్పిన చివరి దశ అధిభౌతిక దశ." ✓ చివరి దశ **ప్రత్యక్ష (శాస్త్రీయ)** దశ.

✗ "'సోషియస్' గ్రీకు పదం." ✓ **సోషియస్ లాటిన్** పదం; **లోగోస్** గ్రీకు పదం.

✗ "'హోదా నుంచి ఒప్పందానికి' అనేది టోనీస్ ఆలోచన." ✓ అది **హెన్రీ మెయిన్** ఆలోచన ('ప్రాచీన చట్టం', 1861).

త్వరిత పునశ్చరణ

- సోషియాలజీ = సోషియస్ (లాటిన్) + లోగోస్ (గ్రీకు).
- కోమ్టే 1838లో "సోషియాలజీ" అనే పదం సృష్టించారు; అంతకుముందు "సామాజిక భౌతికశాస్త్రం".
- మూడు దశలు: దైవిక → అధిభౌతిక → ప్రత్యక్ష.
- సామాజిక స్థితిశాస్త్రం (క్రమం), సామాజిక గతిశాస్త్రం (ప్రగతి).
- కోమ్టే శాస్త్రాల సోపాన క్రమంలో సామాజికశాస్త్రం అగ్రస్థానంలో.
- స్పెన్సర్: సమర్థుల మనుగడ, సావయవ సాదృశ్యం, సైనిక, పారిశ్రామిక సమాజాల పోలిక.
- మెకైవర్, పేజ్: సమాజం సామాజిక సంబంధాల అల్లిక.
- గిడ్డింగ్స్: సజాతీయ చైతన్యం.
- సముదాయం = స్థానికత + సముదాయ భావన; సంఘం = నిర్దిష్ట ప్రయోజనం కోసం ఏర్పాటైనది.
- మెయిన్: హోదా నుంచి ఒప్పందానికి; మోర్గన్: ఆటవిక దశ, అనాగరిక దశ, నాగరికత.

2 సామాజిక సమూహాలు: ప్రాథమిక, ద్వితీయ; అంతః సమూహం, బాహ్య సమూహం; నిర్దేశక సమూహాలు; హోదా, పాత్ర

పరస్పరం సంభాషించుకుంటూ, తాము ఒకటనే భావనను పంచుకుంటూ, ఉమ్మడి సామాజిక నియమాలను (norms) పాటించే ఇద్దరు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ మంది వ్యక్తులే సామాజిక సమూహం. సమూహాల్లో ప్రతి వ్యక్తికి హోదాలు (status: స్థానాలు) ఉంటాయి; ఆ స్థానాల నుంచి ఆశించే ప్రవర్తనే పాత్రలు (role).

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **ప్రాథమిక సమూహం** (primary group): **సి.హెచ్. కూలీ** భావన; 'సామాజిక వ్యవస్థీకరణ' (*Social Organization*, **1909**) గ్రంథంలో ఇచ్చారు. ఇది చిన్నది, ముఖాముఖి సంబంధాలు కలది, సన్నిహితమైనది, దీర్ఘకాలం నిలిచేది. ఉదాహరణలు: **కుటుంబం, ఆటల సమూహం, ఇరుగుపొరుగు**.
- కూలీ ప్రాథమిక సమూహాలను **"మానవ స్వభావానికి నర్సరీ"** అన్నారు.
- **ద్వితీయ సమూహం** (secondary group): పెద్దది, లాంఛనప్రాయమైనది, వ్యక్తిగత సాన్నిహిత్యం లేనిది, లక్ష్యం ఆధారమైనది. ఉదాహరణలు: ఒక కంపెనీ, ఒక కార్మిక సంఘం, ఒక రాజకీయ పార్టీ. కూలీ ఈ పదాన్ని ఉపయోగించలేదు; ఆయన ప్రాథమిక సమూహానికి వ్యతిరేకంగా తర్వాతి రచయితలు దీనిని రూపొందించారు.
- **అంతః సమూహం (మేము-సమూహం)** (in-group), **బాహ్య సమూహం (వారు-సమూహం)** (out-group): ఈ భేదాన్ని **డబ్ల్యు.జి. సమ్నర్** 'జానపద రీతులు' (*Folkways*, **1906**) గ్రంథంలో చూపారు.
- **నిర్దేశక సమూహం** (reference group): ఒక వ్యక్తి తనను తాను అంచనా వేసుకోవడానికి ఏ సమూహ ప్రమాణాలను వాడతాడో ఆ సమూహం; తరచూ అతడు చేరాలని ఆశించే సమూహం.
  - ఈ పదాన్ని మొదట **హెర్బర్ట్ హెచ్. హైమన్** (**1942**) ఉపయోగించారు.
  - **ఆర్.కె. మెర్టన్** నిర్దేశక సమూహ సిద్ధాంతాన్ని అభివృద్ధి చేశారు.
- **సాపేక్ష లేమి** (relative deprivation): **శామ్యూల్ ఎ. స్టౌఫర్** నేతృత్వంలోని అధ్యయనం **'అమెరికన్ సైనికుడు'** (The American Soldier, 1949)లో ఈ పదం మొదట వాడారు.
- **హోదా, పాత్ర**: **రాల్ఫ్ లింటన్**, 'మనిషి అధ్యయనం' (*The Study of Man*, **1936**).
  - **ఆపాదిత హోదా** (ascribed status): పుట్టుకతో వచ్చేది; ఉదా: కులం, లింగం, వయసు.
  - **సాధించిన హోదా** (achieved status): కృషితో సంపాదించేది; ఉదా: పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడై జిల్లా కలెక్టర్ అయిన వ్యక్తి.
- **పాత్ర** అనేది హోదా యొక్క గతిశీల (ప్రవర్తనా) పార్శ్వం.

వివరణ

ప్రాథమిక, ద్వితీయ సమూహాల పోలిక

అంశం	ప్రాథమిక సమూహం	ద్వితీయ సమూహం
పరిమాణం	చిన్నది	పెద్దది
సంబంధం	ముఖాముఖి, సన్నిహితం	పరోక్షం, లాంఛనప్రాయం
బంధాలు	అవే లక్ష్యం	లక్ష్యానికి సాధనం
నియంత్రణ	అనియత (ఆమోదం, గుసగుసలు)	లాంఛనప్రాయ (నియమాలు, శిక్షలు)

ఇతర సమూహ రకాలు

- **సహచర సమూహం** (peer group): ఒకే వయసు, హోదా ఉన్న వ్యక్తులు; సామాజికీకరణలో ముఖ్యమైనది.
- **అర్ధ సమూహం** (quasi-group; మోరిస్ గిన్స్‌బర్గ్): వ్యవస్థీకృత నిర్మాణం లేని గుంపు; ఉదా: ఒక సామాజిక వర్గం, సినిమా హాలులోని ప్రేక్షకులు. ఇది సమూహంగా మారవచ్చు.
- **లాంఛనప్రాయ, అనియత సమూహాలు**: కార్యాలయం లాంఛనప్రాయమైనది; కార్యాలయంలోని స్నేహాలు అనియతమైనవి.
- **గెమైన్‌షాఫ్ట్, గెసెల్‌షాఫ్ట్** (టోనీస్, 1887): సన్నిహిత బంధాలపై ఆధారపడిన సముదాయం, ఒప్పందంపై ఆధారపడిన సంఘం (SOC-WT-05 చూడండి).
- **స్వచ్ఛంద, అస్వచ్ఛంద సమూహాలు**: ఒక క్లబ్; ఒక కులం లేదా కుటుంబం.
- ఒక సమూహంలోని ఇష్టాయిష్టాలను కొలిచే **సామాజిక మితి** (sociometry)ని **జె.ఎల్. మొరెనో** అభివృద్ధి చేశారు.

హోదా, పాత్రకు సంబంధించిన పదాలు

పదం	అర్థం	ఎవరితో ముడిపడింది
హోదా సమితి	ఒక వ్యక్తికి ఒకేసారి ఉండే అన్ని హోదాలు	మెర్టన్
పాత్ర సమితి	**ఒకే** హోదాకు అనుబంధంగా ఉండే అన్ని పాత్రలు	మెర్టన్ (1957)
ప్రధాన హోదా	ఇతరులు మిమ్మల్ని చూసే తీరులో మిగతా హోదాలను మించిన హోదా	ఎవరెట్ హ్యూస్
పాత్ర సంఘర్షణ	**వేర్వేరు** హోదాల పాత్రల మధ్య ఘర్షణ	—
పాత్ర ఒత్తిడి	**ఒకే** పాత్ర డిమాండ్లలోనే ఉండే ఒత్తిడి	విలియం జె. గూడ్ (1960)

- **పాత్ర సమితికి ఉదాహరణ**: ఒక ఉపాధ్యాయుడికి విద్యార్థులు, సహోద్యోగులు, ప్రిన్సిపాల్, తల్లిదండ్రుల పట్ల వేర్వేరు పాత్రలు ఉంటాయి.
- **పాత్ర సంఘర్షణకు ఉదాహరణ**: ఉద్యోగం, పిల్లల సంరక్షణ మధ్య ఘర్షణ ఎదుర్కొనే ఉద్యోగిని అయిన తల్లి.
- **హోదా అసంగతి** (status inconsistency): స్థాయిలు ఒకదానికొకటి సరిపోలకపోవడం; ఉదా: తక్కువ జీతం ఇచ్చే ఉద్యోగంలో ఉన్న ఉన్నత విద్యావంతుడు.

నిర్దేశక సమూహాలు

- ఒక గుమాస్తా తాను మెచ్చుకునే సీనియర్ అధికారుల దుస్తులు, మాటతీరు, అలవాట్లను అనుకరిస్తాడు. ఆ సీనియర్ అధికారులే అతడి **నిర్దేశక సమూహం**.
- మెర్టన్ నిర్దేశక సమూహాలను **ముందస్తు సామాజికీకరణ**తో (anticipatory socialisation) ముడిపెట్టారు: ఒక సమూహంలో చేరకముందే దాని సామాజిక నియమాలను నేర్చుకోవడం.
- **సాపేక్ష లేమి**: ప్రజలు తాము లేమిలో ఉన్నామని భావించేది సంపూర్ణ ప్రమాణాల వల్ల కాదు, తమ నిర్దేశక సమూహంతో పోల్చుకోవడం వల్ల. 'అమెరికన్ సైనికుడు' (*The American Soldier*) అధ్యయనంలో వేగంగా పదోన్నతులు లభించే దళాల్లోని సైనికులు పదోన్నతి అవకాశాలపై తక్కువ సంతృప్తితో ఉన్నారు.

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "ప్రాథమిక సమూహ భావనను జి.హెచ్. మీడ్ ప్రవేశపెట్టారు." ✓ **సి.హెచ్. కూలీ** ప్రవేశపెట్టారు; 'సామాజిక వ్యవస్థీకరణ' (1909)లో.

✗ "'ద్వితీయ సమూహం' అనే పదాన్ని కూలీ సృష్టించారు." ✓ కూలీ **ప్రాథమిక** సమూహాల గురించి రాశారు; "ద్వితీయ సమూహం" భావనను తర్వాతి రచయితలు అభివృద్ధి చేశారు.

✗ "అంతః సమూహం, బాహ్య సమూహం భేదాన్ని కూలీ చూపారు." ✓ దానిని చూపింది **డబ్ల్యు.జి. సమ్నర్** ('జానపద రీతులు', 1906).

✗ "'నిర్దేశక సమూహం' అనే పదాన్ని మొదట మెర్టన్ వాడారు." ✓ దానిని మొదట వాడింది **హెర్బర్ట్ హైమన్** (1942); మెర్టన్ సిద్ధాంతాన్ని అభివృద్ధి చేశారు.

✗ "ఆపాదిత, సాధించిన హోదాల భేదాన్ని మెర్టన్ చూపారు." ✓ **రాల్ఫ్ లింటన్** (1936). మెర్టన్ ఇచ్చినవి **పాత్ర సమితి**, **హోదా సమితి**.

✗ "పాత్ర సమితి అంటే ఒక వ్యక్తి తన అన్ని హోదాల్లో పోషించే అన్ని పాత్రలు." ✓ పాత్ర సమితి అంటే **ఒకే** హోదాకు చెందిన పాత్రలు; అన్ని హోదాలు కలిపి **హోదా సమితి**.

త్వరిత పునశ్చరణ

- ప్రాథమిక సమూహం: కూలీ, 1909; కుటుంబం, ఆటల సమూహం, ఇరుగుపొరుగు.
- "మానవ స్వభావానికి నర్సరీ" = ప్రాథమిక సమూహం.
- అంతః సమూహం / బాహ్య సమూహం: సమ్నర్, 'జానపద రీతులు' 1906.
- నిర్దేశక సమూహం: పదం హైమన్ 1942; సిద్ధాంతం మెర్టన్.
- సాపేక్ష లేమి: స్టాఫర్, 'అమెరికన్ సైనికుడు' 1949.
- ఆపాదిత, సాధించిన హోదా: లింటన్, 'మనిషి అధ్యయనం' 1936.
- పాత్ర = హోదా గతిశీల పార్శ్వం.
- పాత్ర సమితి, హోదా సమితి: మెర్టన్.
- అర్ధ సమూహం: గిన్స్‌బర్గ్; సామాజిక మితి: మొరెనో.
- ముందస్తు సామాజికీకరణ: ఒక సమూహంలో చేరకముందే దాని సామాజిక నియమాలను నేర్చుకోవడం.

3 సంస్కృతి: నిర్వచనాలు, జానపద రీతులు, నైతిక రీతులు, స్వజాతి కేంద్రితవాదం, సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం, సాంస్కృతిక వెనుకబాటు

సంస్కృతి అంటే ఒక సమూహం నేర్చుకునే, పంచుకునే, తర్వాతి తరాలకు అందించే జీవన విధానం. ఇందులో భౌతిక వస్తువులు, అభౌతిక భావనలు, విలువలు, సామాజిక నియమాలు (norms) ఉంటాయి. సామాజిక నియమాలు మృదువైన జానపద రీతుల (folkways) నుంచి కఠినంగా అమలయ్యే నైతిక రీతులు (mores), చట్టాల వరకు ఉంటాయి.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **ఇ.బి. టైలర్**, 'ఆదిమ సంస్కృతి' (*Primitive Culture*, **1871**): సమాజంలో సభ్యుడిగా మనిషి సంపాదించుకున్న జ్ఞానం, నమ్మకం, కళ, నీతి, చట్టం, ఆచారం, ఇతర సామర్థ్యాలు, అలవాట్లు అన్నింటినీ కలిగిన **"సంక్లిష్ట సమగ్రమే"** (complex whole) సంస్కృతి.
- **రాబర్ట్ బీర్‌స్టెడ్**: మనం **ఆలోచించేది**, **చేసేది**, **కలిగి ఉన్నది** సంస్కృతి.
- **భౌతిక సంస్కృతి** (material culture): పనిముట్లు, భవనాలు, యంత్రాలు. **అభౌతిక సంస్కృతి** (non-material culture): భావనలు, నమ్మకాలు, విలువలు, సామాజిక నియమాలు.
- **డబ్ల్యు.జి. సమ్నర్**, 'జానపద రీతులు' (*Folkways*, **1906**), **జానపద రీతులను**, **నైతిక రీతులను** విశ్లేషించారు; **స్వజాతి కేంద్రితవాదం** (ethnocentrism) అనే పదానికి ప్రాచుర్యం కల్పించారు (సాధారణంగా ఈ పదం ఆయనదేనని చెబుతారు).
    - **జానపద రీతులు**: రోజువారీ ఆచారాలు; వీటిని ఉల్లంఘిస్తే స్వల్ప అసమ్మతి వస్తుంది (ఉదా: భోజనాల దగ్గర మర్యాదలు).
    - **నైతిక రీతులు**: **నైతిక** ప్రాధాన్యం ఉన్న సామాజిక నియమాలు; వీటిని ఉల్లంఘిస్తే తీవ్ర అసమ్మతి వస్తుంది (ఉదా: అగమ్యగమనంపై (incest) నిషేధం).
- **నిషిద్ధం** (taboo): తరచూ మతం లేదా మంత్రతంత్రాల మద్దతు ఉండే కఠినమైన నిషేధం.
- **స్వజాతి కేంద్రితవాదం**: తన సంస్కృతే గొప్పదని భావించి, దాని ప్రమాణాలతో ఇతర సంస్కృతులను అంచనా వేయడం.
- **సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం** (cultural relativism): ప్రతి సంస్కృతిని దాని సొంత ప్రమాణాలతోనే అర్థం చేసుకోవాలి. ఇది మానవశాస్త్రవేత్త **ఫ్రాంజ్ బోయాస్**తో అత్యంత ముడిపడి ఉంది.
- **సాంస్కృతిక వెనుకబాటు** (cultural lag): **డబ్ల్యు.ఎఫ్. ఆగ్‌బర్న్** 'సామాజిక మార్పు' (*Social Change*, **1922**) గ్రంథంలో ఇచ్చారు. భౌతిక సంస్కృతిలో వచ్చే మార్పుతో అభౌతిక సంస్కృతి సమానంగా ముందుకు సాగలేకపోవడం.

వివరణ

సంస్కృతి లక్షణాలు

- **నేర్చుకునేది**; జీవశాస్త్రపరంగా వారసత్వంగా వచ్చేది కాదు.
- సమూహ సభ్యులు **పంచుకునేది**.
- ప్రధానంగా భాష, చిహ్నాల ద్వారా తరతరాలకు **అందేది**.
- **సంచితమయ్యేది**, **మారేది**.
- సమాజం నుంచి సమాజానికి **భిన్నంగా ఉంటుంది**.
- **అర్థాన్ని ఇస్తుంది**, ప్రవర్తనకు మార్గదర్శనం చేస్తుంది.

సామాజిక నియమాలు, మృదువైన వాటి నుంచి కఠినమైన వాటి వరకు

నియమం	ఉల్లంఘిస్తే ఆంక్ష	ఉదాహరణ
జానపద రీతులు	స్వల్పం (ఎగతాళి, గుసగుసలు)	పెద్దలకు నమస్కరించడం, వేడుకలో దుస్తులు
నైతిక రీతులు	తీవ్ర నైతిక అసమ్మతి	తల్లిదండ్రుల పట్ల గౌరవం, అగమ్యగమనంపై నిషేధం
నిషిద్ధం	తీవ్రం, పవిత్రమైనది	కొన్ని కులాల్లో ఆహార నిషిద్ధాలు
చట్టం	రాజ్యం విధించే లాంఛనప్రాయ శిక్ష	భారతీయ న్యాయ సంహిత (BNS) కింద శిక్ష

- **ఫ్యాషన్, ఫ్యాడ్**: స్వల్పకాలిక సామాజిక నియమాలు. ఫ్యాడ్ (తాత్కాలిక వ్యామోహం) ఫ్యాషన్ కంటే స్వల్పకాలికమైనది, అల్పమైనది.
- **ఆచారం** (custom): దీర్ఘకాలంగా స్థిరపడిన పద్ధతి. కాలక్రమంలో సమాజం అంగీకరిస్తే, ఆచారానికి చట్టబలం రావచ్చు.

విద్యార్థులు తికమకపడే పదాలు

పదం	అర్థం
స్వజాతి కేంద్రితవాదం	తన సంస్కృతే ప్రమాణం, అదే గొప్పది
పరసంస్కృతి కేంద్రితవాదం (xenocentrism)	తన సంస్కృతి కంటే విదేశీ సంస్కృతే గొప్పదని భావించడం
సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం	ప్రతి సంస్కృతిని దాని సొంత సందర్భంలో అంచనా వేయడం
సాంస్కృతిక దిగ్భ్రాంతి (culture shock)	పరిచయం లేని సంస్కృతిని ఎదుర్కొన్నప్పుడు కలిగే అయోమయం

సాంస్కృతిక సంపర్క ప్రక్రియలు

- **వ్యాప్తి** (diffusion): ఒక సాంస్కృతిక లక్షణం ఒక సమాజం నుంచి మరొక సమాజానికి వ్యాపించడం (టీ, క్రికెట్).
- **సంస్కృతి సంపర్కీకరణ** (acculturation): మరొక సంస్కృతితో నిరంతర సంపర్కం వల్ల ఒక సంస్కృతిలో వచ్చే మార్పు.
- **సమ్మిళితం** (assimilation): ఒక సమూహం ఆధిపత్య సమూహ సంస్కృతిని స్వీకరించి తన ప్రత్యేక గుర్తింపును కోల్పోవడం.
- **స్వసంస్కృతి గ్రహణం** (enculturation): తన సొంత సంస్కృతిని నేర్చుకోవడం (మెల్విల్ హెర్స్కోవిట్స్ పదం).
- **ఉపసంస్కృతి** (subculture): విస్తృత సంస్కృతిలోనే ఒక సమూహానికి ఉండే ప్రత్యేక పద్ధతులు (ఒక గిరిజన సముదాయం, ఒక వృత్తి).
- **ప్రతిసంస్కృతి** (counterculture): సమాజపు ప్రధాన విలువలను తిరస్కరించే ఉపసంస్కృతి (1960ల హిప్పీ ఉద్యమం).

సాంస్కృతిక వెనుకబాటు (ఆగ్‌బర్న్)

- భౌతిక సంస్కృతి (సాంకేతికత) వేగంగా మారుతుంది; అభౌతిక సంస్కృతి (చట్టం, విలువలు, సంస్థలు) నెమ్మదిగా సర్దుకుంటుంది.
- **ఉదాహరణలు**: దత్తాంశ గోప్యతపై చట్టాల కంటే స్మార్ట్‌ఫోన్లు వేగంగా వ్యాపించాయి; ఆడపిల్ల పట్ల సామాజిక విలువల కంటే లింగ నిర్ధారణ వైద్య సాంకేతికత వేగంగా వ్యాపించింది; ఇది **పీసీపీఎన్‌డీటీ చట్టం, 1994** (PCPNDT Act, 1994)కు దారితీసింది.
- ఆగ్‌బర్న్ మార్పుకు నాలుగు ప్రక్రియలను పేర్కొన్నారు: **ఆవిష్కరణ, సంచయనం, వ్యాప్తి, సర్దుబాటు**.

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

> ✗ "సంస్కృతికి 'సంక్లిష్ట సమగ్రం' అనే నిర్వచనాన్ని మలినోవ్‌స్కీ ఇచ్చారు." ✓ దానిని ఇచ్చింది **ఇ.బి. టైలర్** ('ఆదిమ సంస్కృతి', 1871).

✗ "నైతిక రీతులు మృదువైన నియమాలు; వాటి ఉల్లంఘనకు స్పందన తక్కువ." ✓ అది **జానపద రీతుల** వర్ణన. నైతిక రీతులకు **నైతిక** ప్రాధాన్యం, కఠిన ఆంక్షలు ఉంటాయి.

✗ "సాంస్కృతిక వెనుకబాటును సమ్నర్ ఇచ్చారు." ✓ **డబ్ల్యు.ఎఫ్. ఆగ్‌బర్న్** (1922). సమ్నర్ ఇచ్చినవి జానపద రీతులు, నైతిక రీతులు, స్వజాతి కేంద్రితవాదం.

✗ "స్వజాతి కేంద్రితవాదం అంటే విదేశీ సంస్కృతిని ఇష్టపడటం." ✓ అది **పరసంస్కృతి కేంద్రితవాదం**. స్వజాతి కేంద్రితవాదం తన సంస్కృతితో ఇతరులను అంచనా వేస్తుంది.

✗ "సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం హెర్బర్ట్ స్పెన్సర్‌తో ఎక్కువగా ముడిపడి ఉంది." ✓ అది **ఫ్రాంజ్ బోయాస్**, ఆయన శిష్యులతో ముడిపడి ఉంది.

✗ "అధికరణం 13 శాసన వ్యవస్థలు చేసే చట్టాలకు మాత్రమే వర్తిస్తుంది." ✓ **అధికరణం 13(3)(a)** ప్రకారం చట్టబలం ఉన్న **ఆచారం లేదా వాడుక** కూడా "చట్టం" కిందకు వస్తుంది.

త్వరిత పునశ్చరణ

- టైలర్ 1871: సంస్కృతి "సంక్లిష్ట సమగ్రం".
- బీర్‌స్టెడ్: మనం ఆలోచించేది, చేసేది, కలిగి ఉన్నది.
- సమ్నర్, 'జానపద రీతులు' 1906: జానపద రీతులు, నైతిక రీతులు, స్వజాతి కేంద్రితవాదం.
- జానపద రీతులు మృదువైనవి; నైతిక రీతులు నైతికమైనవి; నిషిద్ధం పవిత్రమైనది; చట్టం లాంఛనప్రాయమైనది.
- ఆగ్‌బర్న్ 1922: సాంస్కృతిక వెనుకబాటు (అభౌతిక సంస్కృతి కంటే భౌతిక సంస్కృతి ముందు).
- బోయాస్: సాంస్కృతిక సాపేక్షవాదం.
- పరసంస్కృతి కేంద్రితవాదం = విదేశీ సంస్కృతే గొప్పదని భావించడం.
- క్రోబర్: సంస్కృతి అధిసావయవం.
- అధికరణం 13(3)(a): చట్టబలం ఉన్న ఆచారం "చట్టమే".
- అధికరణం 29(1): భాష, లిపి, సంస్కృతి సంరక్షణ; అధికరణం 51A(f): మిశ్రమ సంస్కృతి.

4 సామాజికీకరణ, సామాజిక నియంత్రణ, సామాజిక మార్పు సిద్ధాంతాలు

సామాజికీకరణ ఒక నవజాత శిశువును సమాజ సభ్యుడిగా మారుస్తుంది; సామాజిక నియంత్రణ సభ్యులను సామాజిక నియమాల పరిధిలో ఉంచుతుంది; సమాజాలు ఎలా, ఎందుకు మారతాయో సామాజిక మార్పు సిద్ధాంతాలు వివరిస్తాయి.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **సామాజికీకరణ** (socialisation): ఒక వ్యక్తి సమాజపు సంస్కృతిని, సామాజిక నియమాలను (norms), పాత్రలను నేర్చుకునే జీవితకాల ప్రక్రియ.
- **రకాలు**:
  - **ప్రాథమిక**: బాల్యం తొలి దశలో, ప్రధానంగా కుటుంబంలో.
  - **ద్వితీయ**: తర్వాత, పాఠశాల, సహచరులు, పని ప్రదేశం, మీడియా ద్వారా.
  - **ముందస్తు** (anticipatory): ఒక వ్యక్తి చేరాలని ఆశించే సమూహపు విలువలను, అందులో చేరకముందే నేర్చుకోవడం (**మెర్టన్**).
  - **పునఃసామాజికీకరణ** (re-socialisation): పాత పద్ధతులను వదిలి కొత్తవి నేర్చుకోవడం; ఉదా: సైన్యంలో, జైలులో, మఠంలో.
- **సి.హెచ్. కూలీ**: **దర్పణ స్వీయం** (looking-glass self, 1902): ఇతరులు మనల్ని ఎలా చూస్తారని మనం ఊహిస్తామో, అలాగే మనల్ని మనం చూసుకుంటాం.
- **జి.హెచ్. మీడ్**: స్వీయానికి రెండు భాగాలు: **"ఐ"** (I), **"మి"** (me); శిశువు **సాధారణీకృత ఇతరుల** (generalised other) భావనను నేర్చుకుంటుంది.
- **సామాజిక నియంత్రణ** (social control): **ఇ.ఎ. రాస్** రాసిన 'సామాజిక నియంత్రణ' (*Social Control*, **1901**) గ్రంథం ద్వారా ఈ పదం ప్రవేశించింది.
- **లాంఛనప్రాయ నియంత్రణ**: చట్టం, పోలీసులు, న్యాయస్థానాలు. **అనియత నియంత్రణ**: ఆచారాలు, గుసగుసలు, ఎగతాళి, మతం, కుటుంబం.
- **మెర్టన్ అనుకూలన విధానాలు** (modes of adaptation, 1938): అనుసరణ, **నవకల్పన**, **ఆచారవాదం**, **ఉపసంహరణవాదం**, **తిరుగుబాటు**.
- **మార్పుపై చక్రీయ సిద్ధాంతాలు**:
  - **ఓస్వాల్డ్ స్పెంగ్లర్**, 'పశ్చిమ దేశాల పతనం' (*The Decline of the West*): నాగరికతలు పుడతాయి, పరిణతి చెందుతాయి, అంతరిస్తాయి.
  - **ఆర్నాల్డ్ టాయిన్‌బీ**: నాగరికతలు **"సవాలు, ప్రతిస్పందన"** (challenge and response) ద్వారా ఎదుగుతాయి.
  - **పితిరిమ్ సోరోకిన్**, 'సామాజిక, సాంస్కృతిక గతిశీలత' (*Social and Cultural Dynamics*): సంస్కృతులు **భావనాత్మక** (ideational), **ఇంద్రియాత్మక** (sensate) సంస్కృతుల మధ్య ఊగిసలాడతాయి.

వివరణ

సామాజికీకరణ సాధనాలు

- **కుటుంబం**: భాష, ప్రాథమిక విలువలు, జెండర్ పాత్రలు, కుల, మత గుర్తింపు.
- **సహచర సమూహం**: సమానత్వం, సహకారం, యువత ఉపసంస్కృతి.
- **పాఠశాల**: క్రమశిక్షణ, సాధన, పౌరసత్వం.

- **ప్రసార మాధ్యమాలు, సామాజిక మాధ్యమాలు**: ఆదర్శ వ్యక్తులు, వినియోగదారు విలువలు.
- **మతం, సముదాయం**: ఆచారకర్మలు, నైతిక నియమావళి.
- **రాజ్యం, చట్టం**: హక్కులు, విధులు, పౌర నియమాలు.

స్వీయం గురించిన సిద్ధాంతాలు

ఆలోచనాపరుడు	కీలక భావన
సి.హెచ్. కూలీ	దర్పణ స్వీయం: మనం ఎలా కనిపిస్తామో ఊహిస్తాం, ఇతరుల తీర్పును ఊహిస్తాం, గర్వం లేదా సిగ్గు పడతాం
జి.హెచ్. మీడ్	"మి" = ఇతరుల నుంచి స్వీకరించిన వ్యవస్థీకృత వైఖరులు; "ఐ" = సహజమైన, సృజనాత్మక ప్రతిస్పందన
సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్	ఇడ్, ఈగో, సూపర్ ఈగో
జీన్ పియాజే	జ్ఞానాత్మక వికాస దశలు

- **మీడ్ చెప్పిన దశలు**: అనుకరణ (సన్నాహక దశ) → **ఆట** (play; మరొక వ్యక్తి పాత్రను పోషించడం, ఉదా: "అమ్మ" ఆట) → **క్రీడ** (game; జట్టు క్రీడలో లాగా ఒకేసారి అనేకుల పాత్రలను స్వీకరించడం). క్రీడ దశ నుంచే శిశువు **సాధారణీకృత ఇతరుల** భావనను ఏర్పరచుకుంటుంది.

సామాజిక నియంత్రణ, విచలనం

- **సానుకూల ఆంక్షలు** (ప్రశంసలు, పురస్కారాలు), **ప్రతికూల ఆంక్షలు** (జరిమానాలు, బహిష్కరణ).
- **మెర్టన్ వర్గీకరణ** (లక్ష్యాలు, సాధనాల ఆధారంగా):

విధానం	లక్ష్యాలను అంగీకరిస్తుందా?	సాధనాలను అంగీకరిస్తుందా?
అనుసరణ	అవును	అవును
నవకల్పన	అవును	కాదు
ఆచారవాదం	కాదు	అవును
ఉపసంహరణవాదం	కాదు	కాదు
తిరుగుబాటు	కొత్తవాటితో భర్తీ చేస్తుంది	కొత్తవాటితో భర్తీ చేస్తుంది

- **నవకల్పనకు ఉదాహరణ**: ఎక్కువ మార్కులు (విలువైన లక్ష్యం) కోరుకుని, పరీక్షలో కాపీ కొట్టే (అక్రమ సాధనం) విద్యార్థి.
- **ఆచారవాదానికి ఉదాహరణ**: లక్ష్యాన్ని వదిలేసి, నియమాలను యాంత్రికంగా పాటించే అధికారి.
- **ముద్ర సిద్ధాంతం** (labelling theory): విచలనం అనేది ఇతరులు వేసే ముద్ర. **హోవర్డ్ బెకర్**, 'బయటివారు' (*Outsiders*, 1963). **ఎడ్విన్ లెమర్ట్ ప్రాథమిక విచలనాన్ని** (మొదటి చర్య), **ద్వితీయ విచలనాన్ని** (ఒక వ్యక్తి ఆ ముద్రను అంగీకరించిన తర్వాతి ప్రవర్తన) వేరు చేశారు.

సామాజిక మార్పు సిద్ధాంతాలు

రకం	భావన	ఆలోచనాపరులు
పరిణామాత్మక (సరళరేఖీయ)	దశలవారీగా సరళం నుంచి సంక్లిష్టానికి	కోమ్టే, స్పెన్సర్, మోర్గన్
చక్రీయ	ఉత్థానం, పతనం, పునరావృతం	స్పెంగ్లర్, టాయిన్‌బీ, సోరోకిన్, పరేటో
సంఘర్షణ	వర్గ పోరాటం ద్వారా మార్పు	మార్క్స్
ప్రకార్యాత్మక	సమతౌల్యాన్ని పునరుద్ధరించే సర్దుబాటుగా మార్పు	పార్సన్స్

- **సాంకేతిక దృక్పథం**: సాంకేతికత మార్పును నడిపిస్తుంది; సంస్కృతి వెనుకబడుతుంది (**ఆగ్‌బర్న్**).
- **పరేటో**: **శ్రేష్ఠవర్గాల ప్రసరణ** (circulation of elites) ద్వారా మార్పు (SOC-WT-05 చూడండి).

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "దర్పణ స్వీయాన్ని జి.హెచ్. మీడ్ ఇచ్చారు." ✓ దానిని ఇచ్చింది **సి.హెచ్. కూలీ** (1902). మీడ్ ఇచ్చినవి **"ఐ", "మి"**, **సాధారణీకృత ఇతరులు**.

✗ "'సామాజిక నియంత్రణ' అనే పదం సమ్నర్ రాసిన 'జానపద రీతులు' (*Folkways*) నుంచి వచ్చింది." ✓ ఇది **ఇ.ఎ. రాస్** రాసిన 'సామాజిక నియంత్రణ' (**1901**) ద్వారా వచ్చింది.

✗ "ఎక్కువ మార్కుల కోసం పరీక్షలో కాపీ కొట్టడం ఆచారవాదం." ✓ అది **నవకల్పన**: లక్ష్యాన్ని అంగీకరిస్తారు, సాధనాలను కాదు.

✗ "సవాలు, ప్రతిస్పందన స్పెంగ్లర్ సిద్ధాంతం." ✓ అది **టాయిన్‌బీ** సిద్ధాంతం. స్పెంగ్లర్ 'పశ్చిమ దేశాల పతనం' రాశారు.

✗ "సోరోకిన్ చెప్పిన రెండు ప్రధాన రకాలు యాంత్రిక, సావయవ." ✓ అవి **భావనాత్మక**, **ఇంద్రియాత్మక** (యాంత్రిక/సావయవ అనేది డర్ఖైమ్ భావన).

✗ "ముందస్తు సామాజికీకరణ అంటే ఒక సమూహంలో చేరిన తర్వాత నేర్చుకోవడం." ✓ అది ఒక సమూహపు సామాజిక నియమాలను అందులో చేరడానికి **ముందే** నేర్చుకోవడం.

త్వరిత పునశ్చరణ

- సామాజికీకరణ: ప్రాథమిక (కుటుంబం), ద్వితీయ (పాఠశాల, సహచరులు), ముందస్తు, పునఃసామాజికీకరణ.
- కూలీ: దర్పణ స్వీయం; మీడ్: ఐ, మి, సాధారణీకృత ఇతరులు.
- మీడ్ దశలు: అనుకరణ → ఆట → క్రీడ.
- ఇ.ఎ. రాస్, 1901: 'సామాజిక నియంత్రణ'.
- మెర్టన్: అనుసరణ, నవకల్పన, ఆచారవాదం, ఉపసంహరణవాదం, తిరుగుబాటు.
- బెకర్: ముద్ర సిద్ధాంతం; లెమర్ట్: ప్రాథమిక, ద్వితీయ విచలనం.
- గాఫ్‌మన్: సంపూర్ణ సంస్థలు, 'అసైలమ్స్' 1961.
- స్పెంగ్లర్: పతనం; టాయిన్‌బీ: సవాలు, ప్రతిస్పందన; సోరోకిన్: భావనాత్మక, ఇంద్రియాత్మక.
- ఆగ్‌బర్న్: సాంకేతికత, సాంస్కృతిక వెనుకబాటు.
- భారతీయ న్యాయ సంహిత సెక్షన్ 4(f): శిక్షగా సమాజ సేవ.